
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

FTAMP 14.29.21

<https://doi.org/10.51889/2960-1673.2026.86.3.003>

Төлеубекова Ә.Н.

*Алматы қаласы Білім басқармасының «№7 арнайы мектеп-интернаты» КММ мұғалім-
дефектологі, Алматы, Қазақстан*

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУЫН МНЕМОТЕХНИКА АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Аңдатпа. Мақала ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың есте сақтау қабілетін мнемотехника арқылы дамыту мәселесіне арналған. Мнемоникалық тәсілдердің танымдық үдерістерді қолдаудағы мүмкіндіктері ғылыми әдебиеттер негізінде қарастырылады. Есте сақтауды жеңілдететін көрнекі, ассоциативті және жүйелеуші тәсілдердің педагогикалық маңызы сипатталады. Мнемотехниканы баланың жеке мүмкіндіктеріне бейімдеп, түзету-дамыту жұмысында жүйелі қолданудың қажеттілігі негізделді.

Түйін сөздер: ерекше білім беру қажеттіліктері, зияты зақымдалған балалар, есте сақтау, мнемотехника, мнемокесте, түзету-дамыту жұмысы.

Төлеубекова Ә.Н.

*Учитель-дефектолог КГУ «Специальная школа-интернат №7» Управления образования
города Алматы, г. Алматы, Казахстан*

РАЗВИТИЕ ПАМЯТИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ПОСРЕДСТВОМ МНЕМОТЕХНИКИ

Аннотация. Статья посвящена развитию памяти детей с особыми образовательными потребностями средствами мнемотехники. На основе научной литературы рассматриваются возможности мнемонических приемов в поддержке познавательной деятельности ребенка. Особое внимание уделяется визуальным опорам, ассоциациям и способам организации информации, облегчающим ее запоминание и воспроизведение. Подчеркивается необходимость адаптации мнемотехнических приемов к индивидуальным возможностям ребенка и их систематического применения в коррекционно-развивающей работе.

Ключевые слова: особые образовательные потребности, дети с нарушением интеллекта, память, мнемотехника, мнемотаблица, коррекционно-развивающая работа.

Toleubekova A.N.

*Teacher-defectologist, Municipal state institution «Special Boarding School №7» of the Almaty
City Education Department, Almaty, Kazakhstan*

DEVELOPING MEMORY IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS THROUGH MNEMONICS

Annotation. The article focuses on the development of memory in children with special educational needs through mnemonic techniques. Based on a review of relevant research, it discusses the potential of mnemonics to support children's cognitive processes. Particular attention is given to visual supports, associations, and structured ways of organizing information that facilitate memorization and recall. The article emphasizes the importance of adapting mnemonic techniques to individual learning needs and applying them systematically in corrective and developmental practice.

Keywords: special educational needs, children with intellectual disabilities, memory, mnemonics, mnemonic table, corrective and developmental work.

Кіріспе. Есте сақтау – жаңа білімді меңгерудің, дағдылар мен біліктерді қалыптастырудың және оларды кейінгі іс-әрекетте пайдаланудың негізгі шарты. Оқу үдерісінде баладан сөздерді, ережелерді, мәтіндерді, әрекеттердің реттілігін есте сақтап, қажет кезде жаңғырту талап етіледі. Л.С. Выготский дефектология негіздерін қалай отырып, жоғары психикалық функциялардың, оның ішінде ерікті есте сақтаудың, сыртқы құралдар мен таңбалар арқылы жанама түрде дамитынын және даму ауытқуы бар балада дәл осы жанама жолдар өтемдік мүмкіндік ашатынын негіздеді [1]. Бұл тұжырым мнемотехниканы – есте сақтауға арналған сыртқы тіректер жүйесін – түзету педагогикасының табиғи құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Зияты зақымдалған балалардың есте сақтауы айқын ерекшеліктерге ие. С.Я. Рубинштейн ақыл-ойы кем оқушылардың жаңа материалды баяу есте сақтайтынын, тез ұмытатынын, дәлсіз жаңғыртатынын, ал мағыналық топтастыру сияқты ерікті есте сақтау тәсілдерін өз бетінше қолдана алмайтынын көрсетті [2]. Шетелдік зерттеулер бұл тұжырымдарды жұмыс жады деңгейінде нақтылайды. К. Schuchardt және әріптестері зияты зақымдалған балаларда жұмыс жадының барлық үш компонентінде тапшылық бар екенін және ол зияттың зақымдалу дәрежесіне қарай артатынын анықтады [3]. М.Ј. Van der Molen және әріптестері жеңіл дәрежеде зияты зақымдалған балаларда сөздік ақпаратты уақытша сақтайтын фонологиялық жүйенің психикалық жасы бірдей құрдастарымен салыстырғанда да шектеулі екенін көрсетті [4].

Мәселенің өзектілігін Қазақстандағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санының өсуі де айқындайды. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің мәліметі бойынша, 2024 жылы мұндай балалардың саны 230 мыңнан асқан [5]. 2025 жылдың қорытындысында мектептердің 95,2%-ында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға жағдай жасалып, инклюзивті ортада 94 527 бала білім алған [6]. Бұл көрсеткіштер ерекше білім беру қажеттіліктерінің барлық санатын қамтиды, дегенмен арнайы мектептер мен жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдеріне есте сақтау қиындықтарын еңсеруге арналған қарапайым әрі тиімді тәсілдер қажет екенін көрсетеді.

Мнемотехника – ақпаратты көрнекі бейнелерге, ассоциацияларға және шартты белгілерге айналдыру арқылы оны есте сақтауды, сақтауды және жаңғыртуды жеңілдететін тәсілдер жүйесі. Бұл тәсілдің мәні зақымдалған сөздік есте сақтауды салыстырмалы түрде сақталған көрнекі есте сақтау және нақты ассоциациялар арқылы сипатталады. Шетелдік ғылымда мнемотехника арқылы оқыту оқуда қиындығы бар және жеңіл дәрежеде зияты зақымдалған оқушыларға арналған дәлелді практика ретінде қарастырылады, ал отандық тәжірибеде ол көбінесе мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамытуда қолданылады.

Алайда мектеп жасындағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жүргізілетін түзету жұмысында мнемотехниканы жүйелі қолдану мәселесі отандық

әдебиетте әлі де жеткілікті зерттелмеген. Шетелдік дәлелдердің көпшілігі ағылшын тіліндегі оқу мазмұнына негізделген, сондықтан оларды қазақ тілді білім беру ортасына бейімдеудің шарттарын айқындау қажет. Осыған байланысты мнемотехниканың тиімділігі туралы ғылыми дәлелдерді жүйелеу және оны ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыста қолданудың жүйесін негіздеу ғылыми-практикалық тұрғыдан өзекті болып табылады.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік әдебиет көздеріне сүйене отырып жүйелу шолу жұмысы ұйымдастырылды.

Шолудың *мақсаты* – шетелдік және отандық ғылыми еңбектерді талдау негізінде мнемотехниканың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың есте сақтауын дамытудағы тиімділігін бағалау және оны түзету-дамыту жұмысында қолданудың жүйесін ұсыну. Осы мақсатқа сәйкес шолуда келесі *сұрақтар* қарастырылды:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар, әсіресе зияты зақымдалған балалардың есте сақтауының қандай ерекшеліктері мнемотехника арқылы дамытылады?

- Scopus деректер қорында индекстелген жүйелі шолулар мен метаталдауларда мнемоникалық араласулардың тиімділігі туралы қандай дәлелдер бар?

- отандық зерттеулер мнемотехниканы қолданудың қандай мүмкіндіктері мен шектеулерін айқындайды?

- әдебиет деректері бойынша мнемотехникалық тәсілдерді қандай кезеңдік жүйеде қолданған тиімді?

Шолу міндеттерін шешу үшін келесі әдістер кешені қолданылды:

- **Ғылыми әдебиеттерді талдау әдісі.** Зияты зақымдалған балалардың есте сақтау үдерісінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, сондай-ақ мнемоникалық құралдардың танымдық қызметке ықпалы жөніндегі ғылыми еңбектер зерделенді.

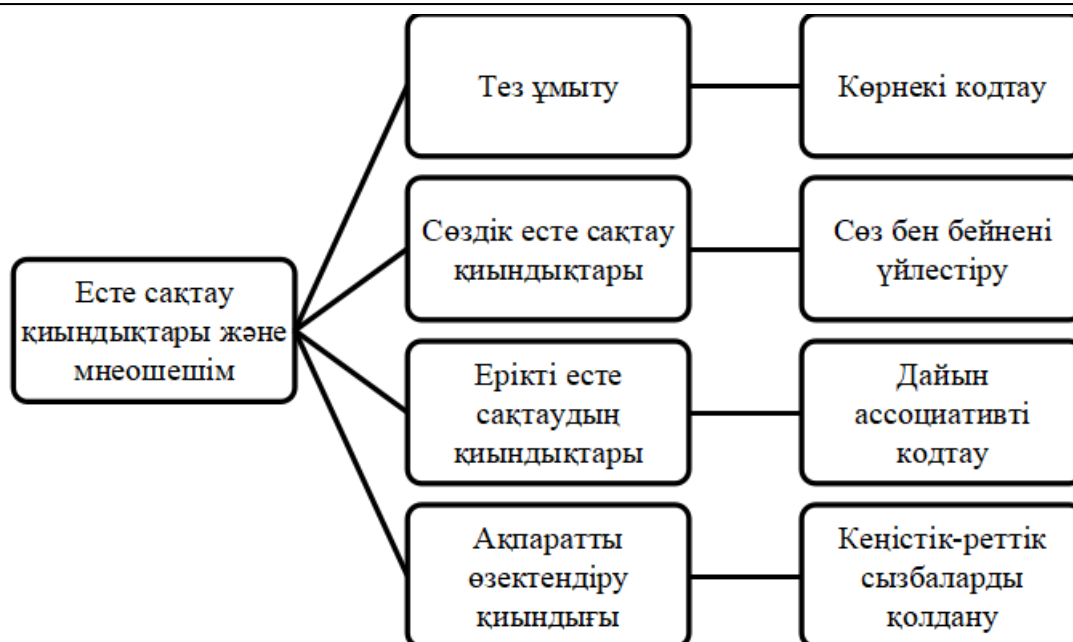
- **Зерттеу нәтижелерін салыстыру әдісі.** Өртүрлі ғылыми еңбектерде ұсынылған мнемотехникалық тәсілдердің тиімділігі, оларды қолдану нәтижелері және зерттеу жағдайлары өзара салыстырылып қарастырылды.

- **Жүйелеу және жіктеу әдісі.** Есте сақтауды дамытуға бағытталған мнемоникалық әдістер олардың мазмұны, қолданылу ерекшеліктері және баланың танымдық мүмкіндіктеріне сәйкестігі бойынша топтастырылды.

- **Мазмұндық талдау әдісі.** Ғылыми жарияланымдардағы мнемотехниканы қолдануға қатысты негізгі бағыттар, әдістемелік тәсілдер мен нәтижелер сараланып, олардың ортақ және ерекшеленетін белгілері анықталды.

Әдебиетке шолу нәтижелері

Теориялық талдау ерекше білім беру қажеттіліктері бар, әсіресе зияты зақымдалған балалардың есте сақтауында мнемотехника арқылы өтелуі мүмкін бірнеше өзара байланысты қиындықты айқындады. Біріншіден, материал баяу есте сақталып, тез ұмытылады, сондықтан көп рет қайталау қажет болады [2]. Екіншіден, сөздік ақпаратты уақытша сақтау жүйесі шектеулі, бұл тапсырманы ауызша нұсқаулық бойынша орындауды және ережелер мен анықтамаларды жаттауды қиындатады [4]. Үшіншіден, бала мағыналық топтастыру, ішкі қайталау сияқты ерікті есте сақтау тәсілдерін өз бетінше қолданбайды [2]. Төртіншіден, қайта жаңғырту дәлсіз болып, әрекеттер мен оқиғалардың реттілігі бұзылады. Аталған қиындықтарға мнемотехниканың нақты өтемдік тетіктері сәйкес келеді (1-сурет):

Сурет 1 – Есте сақтаудағы қиындықтар мен мнемотехниканың өтемдік тетіктері

1-суретте көрсетілгендей, мнемотехника әр қиындыққа белгілі бір тетік арқылы жауап береді. Сөзді бейнеге кодтау көрнекі есте сақтаудың салыстырмалы түрде сақталған мүмкіндігін пайдаланады; сөз бен бейненің қатар кодталуы ақпаратты жадта екі жолмен бекітеді; педагог ұсынған дайын ассоциация баланың өзі жасай алмайтын ерікті есте сақтау тәсілін сырттан береді; мнеможол мен мнемокесте ақпараттың реттілігін кеңістіктегі орналасу арқылы бекітеді. Бұл Л.С. Выготскийдің сыртқы құралдан ішкі тәсілге өту туралы идеясына [1] толық сәйкес келеді.

Мнемоникалық оқытудың тиімділігі туралы ең ауқымды дәлелдер Т.Е. Scruggs пен М.А. Mastropieri еңбектерінде жинақталған. Авторлар мүмкіндігі шектеулі мыңнан астам оқушы қатысқан 34 эксперименттік зерттеуді біріктіріп, мнемоникалық тәсілдердің орташа стандартталған әсер мөлшері 1,62 екенін анықтады. Бұл ерекше жоғары көрсеткіш, әрі зертханалық жағдайда және нақты мектеп бағдарламасы негізінде алынған нәтижелер бір-біріне жақын болған [7]. М.А. Mastropieri және әріптестері мнемоникалық стратегияларды ақыл-ойы жеңіл дәрежеде кем оқушыларға қолдану тәжірибесін сипаттап, бұл тәсілдерді оқуда қиындығы бар балалармен ғана шектемей, зияты зақымдалған оқушыларға да бейімдеуге болатынын көрсетті [8].

J.R. Wolgemuth және әріптестері оқуда қиындығы бар, эмоциялық-мінез-құлық бұзылыстары және жеңіл дамуы бұзылыстары бар 669 оқушы қатысқан 20 зерттеуді жүйелі шолудан өткізді. Шолу нәтижелері мнемоникалық араласулардың тиімділігін зерттеу әдісіне, оқу ортасына, оқушылардың жасы мен бұзылыс түріне қарамастан қолдайды; нәтиже негізінен сөздердің мағынасын және фактілерді есте сақтау арқылы өлшенген [9]. Т.Е. Scruggs және әріптестері мнемоникалық стратегияларды дәлелді практика ретінде сипаттап, олардың бастауыш және жоғары сынып оқушыларының ішінде жеңіл дәрежедегі мүмкіндігі шектеулі балаларға тиімді екенін негіздейді [10]. Сол авторлардың пәндік мазмұнды оқыту әдістеріне арналған метаталдауы (70 зерттеу, 2400-ден астам оқушы) мнемоникалық стратегиялар, графикалық орғайзерлер, практикалық әрекеттер енген араласулардың жалпы әсер мөлшері 1,00 екенін көрсетті [11].

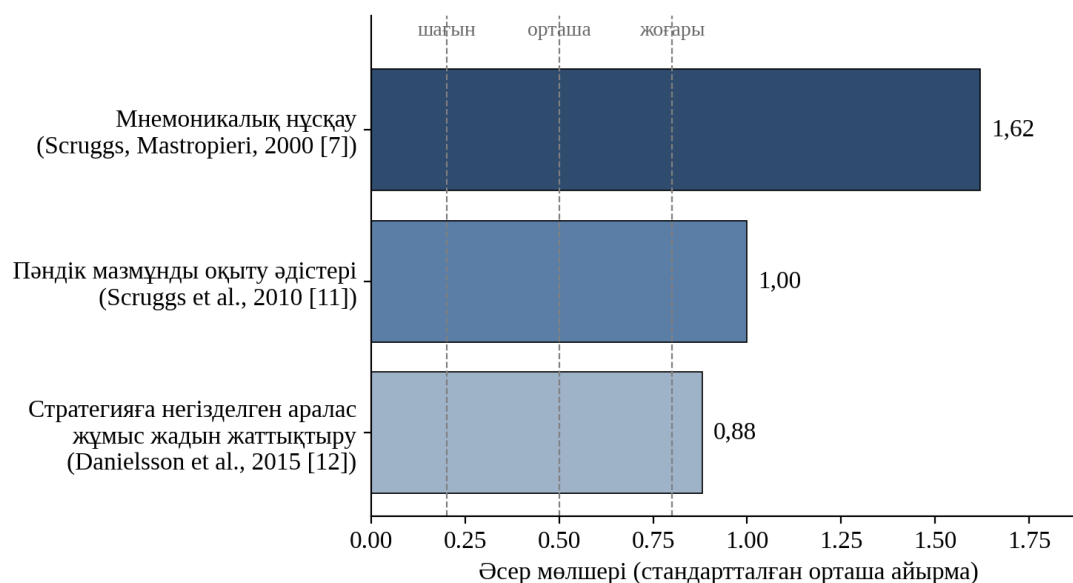
Мнемотехниканың артықшылығын жұмыс жадын жаттықтыру бағдарламаларымен салыстыру арқылы да бағалауға болады. Н. Danielsson және әріптестерінің метаталдауына (10 зерттеу, 28 салыстыру) сәйкес, зияты зақымдалған тұлғаларға арналған жұмыс жадын

жаттықтырудың жалпы әсері шағын болған. Тек сөздік және көру-кеңістіктік компоненттерді қамтитын, негізінен стратегияларды үйретуге бағытталған аралас тәсіл ғана мәнді әсер көрсеткен, ал ең жиі қолданылатын көру-кеңістіктік жаттықтырудың әсері нөлге жақын болған [12]. Бұл нәтиже есте сақтауды механикалық жаттығулар емес, есте сақтаудың нақты тәсілдерін үйрету дамытатынын көрсетеді, ал мнемотехника дәл осындай тәсілдер жүйесі болып табылады. Талданған шетелдік зерттеулердің негізгі сипаттамалары 1-кестеде жинақталды:

Кесте 1 – Деректер қорында индекстелген зерттеулердің негізгі нәтижелері

Авторлар	Зерттеу түрі	Қамту ауқымы	Негізгі нәтиже
Scruggs, Mastropieri, 2000 [7]	Зерттеулер синтезі	34 зерттеу, 1000-нан астам оқушы	Мнемоникалық оқытудың орташа әсері $ES = 1,62$
Wolgemuth et al., 2008 [9]	Жүйелі шолу	20 зерттеу, 669 оқушы	Тиімділік әдіске, ортаға, жасқа және бұзылыс түріне қарамастан расталған
Scruggs et al., 2010 [11]	Метаталдау	70 зерттеу, 2400-ден астам оқушы	Пәндік мазмұнды оқыту әдістерінің жалпы әсері $ES = 1,00$
Danielsson et al., 2015 [12]	Метаталдау	10 зерттеу, 28 салыстыру	Тек стратегияға негізделген аралас тәсіл мәнді әсер көрсеткен ($g = 0,88$)
Schuchardt et al., 2010 [3]	Салыстырмалы зерттеу	Зияты әртүрлі дәрежеде зақымдалған балалар	Жұмыс жадының барлық компонентінде тапшылық; ол зақымдалу дәрежесіне қарай артады

Метаталдаулардағы әсер мөлшерлері 2-суретте салыстырылды. Көрсеткіштердің барлығы J. Cohen шкаласы бойынша жоғары әсер шегінен (0,8) асады, алайда олар әртүрлі араласулар мен іріктемелерге қатысты екенін ескеру қажет.

Сурет 2 – Жүйелі шолулар мен метаталдаулардағы эсер мөлшерлері

Сонымен бірге бұл деректер бес оқушыдан тұратын шағын іріктемеге негізделгенін, сондықтан олар жалпылауға емес, үрдісті көрсетуге ғана жарамды екенін ескеру қажет. С.О. Сарқытбай мен К.Ж. Туребаева мнемотехниканың құрылымын мнемоникалық шаршы, 3–4 суреттен тұратын мнеможол және бүкіл мәтін сызба түрінде бейнеленетін мнемокесте ретінде сипаттап, мнемоникалық есте сақтаудың бейнеге кодтау, есте сақтау, тізбекті есте сақтау және бекіту кезеңдерін атап өтеді [13].

Басқа отандық зерттеулер мнемотехниканың жалпы қағидаттарымен үндесетін тәсілдерді негіздейді. Абай атындағы ҚазҰПУ ғалымдары Г. Кулназарова, Ж. Намазбаева, Л. Бутабаева және Л. Тулепова зияты зақымдалған балалардың әлеуметтік бейімделуін дамытуда стандартты үлгілерді меңгертуге және сабақтарды кезең-кезеңімен құрылымдауға негізделген когнитивтік тәсілдің тиімділігін көрсетті [14]. Л. Рахимжанова және әріптестері орташа дәрежеде зияты зақымдалған оқушы үшін оқу материалын шағын үлестермен беріп, сурет-жоспарлар мен графикалық модельдерді, дыбыстық сүйемелдеуді қолданған [15]. Бұл – көрнекі тіректерге сүйенудің мнемоникалық қағидасының цифрлық ортадағы көрінісі. Ал Ж. Мамерханова және әріптестерінің Қарағанды облысы мысалындағы зерттеуі жалпы білім беретін мектептерде медициналық модельдің әлі де басым екенін және инклюзия мәселелерін шешуде мемлекеттік және қоғамдық әлеуеттің жеткілікті үйлестірілмегенін көрсетеді [16]. Демек, мұғалімдерге күнделікті сабақта қолдануға болатын, арнайы құрал-жабдықты қажет етпейтін тәсілдер ерекше маңызды, ал мнемотехника дәл осындай тәсілдерге жатады.

Талданған әдебиет негізінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыста қолдануға болатын мнемоникалық тәсілдер жүйеленді (2-кесте):

Кесте 2 – Мнемоникалық тәсілдер жүйесі және оларды қолдану мысалдары

Тәсіл	Мәні	Негізгі есте сақтау үдерісі	Қолдану мысалы
Мнемоникалық шаршы	Бір сөз немесе сөз тіркесі бір сызбалық белгімен беріледі	Бейнеге кодтау	Жыл мезгілдерінің атауларын шартты белгілер арқылы есте

Тәсіл	Мәні	Негізгі есте сақтау үдерісі	Қолдану мысалы
			сақтау
Мнеможол	3-4 белгі қатарынан сөйлем немесе әрекет реттілігі құралады	Тізбекті есте сақтау	Қол жуу, киіну, күн тәртібінің реттілігі
Мнемокесте	Мәтіннің әр сөйлеміне сурет немесе белгі сәйкестендіріледі	Тізбекті жаңғырту	Тақпақ жаттау, ертегіні мазмұндау
Кілт сөз әдісі	Жаңа сөз ана тіліндегі дыбысталуы ұқсас таныс сөзбен және бейнемен байланыстырылады	Ассоциативті байланыс	Орыс немесе ағылшын тіліндегі сөздерді меңгеру
Ұйқас пен ырғақ	Ереже немесе реттілік ұйқасты қысқа мәтінге айналады	Есту жадымен бекіту	Апта күндері, сандардың реті
Топтастыру	Материал мағынасы бойынша шағын топтарға бөлінеді	Көлемді кеңейту	Жануарларды үй және жабайы деп бөліп есте сақтау

Кестеде көрсетілген тәсілдер күрделілігі бойынша бірізді жүйе құрайды. Кілт сөз әдісі дыбыстық ұқсастыққа негізделгендіктен, ағылшын тіліндегі мысалдарды тікелей аударуға болмайды: кілт сөз баланың ана тіліндегі таныс сөзден таңдалуы тиіс. Шолу нәтижелерін жалпылау негізінде мнемотехниканы қолданудың төрт кезеңнен тұратын концептуалдық моделі жинақталды. Модельдің өзегі – С.О. Сарқытбай мен К.Ж. Туребаева сипаттаған «бейнеге кодтау → есте сақтау → тізбекті жаңғырту → бекіту» тізбегі [13]. Ал кезеңдердің реттілігі сыртқы құралдан ішкі тәсілге біртіндеп өту туралы Л.С. Выготскийдің идеясына сүйенеді [1]. Модельдің құрылымы 2-суретте берілді:

Сурет 2 – Мнемотехника арқылы есте сақтауды дамытудың концептуалдық моделі

Модельдің бірінші кезеңінде бала бір сөз бен бір белгінің арасындағы байланысты түсінеді, яғни «сөзді белгімен жазуды» үйренеді. Екінші кезеңде үш-төрт белгіден тұратын мнеможол арқылы сөйлем немесе әрекеттер реттілігі есте сақталады. Үшінші кезеңде мнемокесте арқылы тақпақ, ереже немесе қысқа мәтін меңгеріледі. Төртінші кезеңде оқушы педагогтің көмегімен, кейін өз бетінше қарапайым белгілер ойлап табуға талпынады. Зияты зақымдалған балалардың мүмкіндіктерін ескере отырып, төртінші кезеңге бала өзінің даму деңгейіне қарай ғана көшеді. Кейбір балалар үшін негізгі нәтиже педагог дайындаған тіректерді тұрақты пайдалану болып қалуы мүмкін.

Модельді жүзеге асыру бірқатар ұйымдастыру қағидаттарын сақтауды талап етеді. Бейнелер баланың өмірлік тәжірибесінен алынған таныс әрі нақты заттарды білдіруі тиіс. Әр белгі педагогтің және баланың сөзімен айтылып бекітіледі, бұл сөздік есте сақтаудың көрнекі тірекпен қатар дамуына жағдай жасайды. Тапсырмалар бір белгіден мәтінге қарай біртіндеп күрделенеді және жүйелі қайталанады. Ата-ананы мнемокестелермен таныстыру сабақта меңгерілген материалды үйде бекітуге мүмкіндік береді.

Талқылау

Жүргізілген әдебиетке шолу мнемотехниканың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың есте сақтауын дамытудағы тиімділігінің ғылыми тұрғыдан жақсы негізделгенін көрсетеді. Дегенмен алынған дәлелдерді отандық тәжірибеге тасымалдауда бірқатар шектеуді ескеру қажет. Біріншіден, шетелдік зерттеулердің басым бөлігі оқуда қиындығы бар жасөспірімдерге және жеңіл дәрежеде зияты зақымдалған оқушыларға қатысты [7; 9]. Орташа дәрежеде зияты зақымдалған кіші мектеп жасындағы балалар бойынша дәлелдер әлдеқайда аз. Екіншіден, нәтижелер көбінесе фактілер мен сөздердің мағынасын есте сақтау арқылы өлшенген [9]. Сондықтан мнемотехника материалды түсінуді алмастырмай, оны толықтыруы тиіс. Үшіншіден, әсер мөлшерлерінің жоғары болуы жарияланымдардағы оң нәтижелердің басымдығымен де байланысты болуы мүмкін.

Сонымен бірге жұмыс жадын жаттықтыру бойынша метаталдау нәтижелері маңызды қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Есте сақтауды механикалық жаттығулар арқылы «жаттықтыру» зияты зақымдалған балаларда шағын нәтиже береді, ал есте сақтау стратегияларын үйрету айтарлықтай тиімдірек [12]. Бұл тұжырым түзету жұмысының назарын есте сақтаудың көлемін ұлғайтудан гөрі баланы есте сақтаудың нақты тәсілдерімен қаруландыруға аударуды талап етеді.

Практикалық тұрғыдан Қазақстан жағдайында үш мәселе ерекше назар аударуды қажет етеді. Бірінші – мнемоникалық тәсілдерді қазақ тіліне бейімдеу: кілт сөздер, ұйқастар мен белгілер ана тілінің дыбыстық және мағыналық ерекшеліктеріне сүйенуі тиіс. Екінші – отандық әдебиетте мнемотехника негізінен мектепке дейінгі жаста сипатталған, ал мектеп жасындағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жүргізілген бақыланатын зерттеулер жоқтың қасы [13]. Үшінші – мұғалімдердің мнемоникалық материалдарды өздері әзірлеуге дайындығы, бұл әдістемелік қолдауды және дайын мнемокестелер жинағын қажет етеді.

Шолу нәтижелері ғылыми әдебиеттегі бірқатар олқылықты да айқындайды. Біріншіден, қазақ тілді білім беру ортасында мнемотехниканың тиімділігін бақылау тобымен салыстыратын зерттеулер жоқ. Екіншіден, мнемотехниканың әсерінің ұзақ мерзімде сақталуы және оқушының тәсілдерді жаңа материалға өз бетінше тасымалдауы аз зерттелген. Үшіншіден, зияттың зақымдалу дәрежесіне қарай мнемоникалық тәсілдерді саралау мәселесі ашық күйінде қалып отыр. Ұсынылған концептуалдық модельді осы олқылықтарды толтыруға бағытталған кейінгі зерттеулер үшін теориялық бағдар ретінде қарастыруға болады.

Қорытынды

Әдебиетке шолу нәтижелері мнемотехниканың ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың есте сақтауын дамытудың дәлелді әрі қолжетімді құралы екенін көрсетті. Scopus деректер қорында индекстелген зерттеулер мнемоникалық оқытудың жоғары әсерін растайды және есте сақтауды механикалық жаттықтырудан гөрі нақты есте сақтау тәсілдерін үйрету тиімдірек екенін көрсетеді. Отандық зерттеулер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда сөздік есте сақтаудың көрнекі есте сақтаудан әлсіз екенін айқындайды, бұл сөздік ақпаратты көрнекі бейнеге айналдыруға негізделген мнемотехниканың өтемдік әлеуетін негіздейді. Шолу негізінде мнемоникалық тәсілдердің жүйесі және мнемоникалық шаршы, мнеможол, мнемокесте және өз бетінше мнемоника құрастыру кезеңдерінен тұратын концептуалдық модель жинақталды. Мнемотехника балаға таныс нақты бейнелерге сүйенген, сөзбен бекітілген, ана тіліне бейімделген және педагогтің дайын тіректерінен өз бетінше қолдануға біртіндеп көшуді көздеген жағдайда ғана тиімді болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 5. Основы дефектологии / Л. С. Выготский; под ред. Т. А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
2. Рубинштейн, С. Я. Психология умственно отсталого школьника / С. Я. Рубинштейн. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.
3. Schuchardt, K. Working memory functions in children with different degrees of intellectual disability / K. Schuchardt, M. Gebhardt, C. Mäehler // *Journal of Intellectual Disability Research*. – 2010. – Vol. 54, No. 4. – P. 346–353.
4. Van der Molen, M. J. Verbal working memory in children with mild intellectual disabilities / M. J. Van der Molen, J. E. H. Van Luit, M. J. Jongmans, M. W. Van der Molen // *Journal of Intellectual Disability Research*. – 2007. – Vol. 51, No. 2. – P. 162–169.
5. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау стандарты әзірленді [Электрондық ресурс] // Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/962503>
6. Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жүйелі шаралар күшейтілмек [Электрондық ресурс] // *Inbusiness.kz*. – URL: <https://www.inbusiness.kz/kz/last/ministrlik-inklyuzivti-bilim-beruge-bagyttalghan-zhumysty-kushejtude>
7. Scruggs, T. E. The effectiveness of mnemonic instruction for students with learning and behavior problems: An update and research synthesis / T. E. Scruggs, M. A. Mastropieri // *Journal of Behavioral Education*. – 2000. – Vol. 10, No. 2–3. – P. 163–173.
8. Mastropieri, M. A. Applications of mnemonic strategies with students with mental disabilities / M. A. Mastropieri, T. E. Scruggs, M. E. S. Whittaker, J. P. Bakken // *Remedial and Special Education*. – 1994. – Vol. 15, No. 1. – P. 34–43.
9. Wolgemuth, J. R. The effects of mnemonic interventions on academic outcomes for youth with disabilities: A systematic review / J. R. Wolgemuth, R. B. Cobb, M. Alwell // *Learning Disabilities Research & Practice*. – 2008. – Vol. 23, No. 1. – P. 1–10. – DOI: 10.1111/j.1540-5826.2007.00258.x.
10. Scruggs, T. E. Mnemonic strategies: Evidence-based practice and practice-based evidence / T. E. Scruggs, M. A. Mastropieri, S. Berkeley, L. Marshak // *Intervention in School and Clinic*. – 2010. – Vol. 46, No. 2. – P. 79–86.
11. Scruggs, T. E. Do special education interventions improve learning of secondary content? A meta-analysis / T. E. Scruggs, M. A. Mastropieri, S. Berkeley, J. E. Graetz // *Remedial and Special Education*. – 2010. – Vol. 31, No. 6. – P. 437–449.